INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOLIQ SIYOSATINI TAKOLMILLASHTIRISH YO'LLARI

Iskandarov Bekzod Abdijalilovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasi katta o'qituvchisi
Ahmadjonov Mahmudjon
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada O'zbekiston Respublikasida soliq siyosatini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari kompleks tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi mavjud soliq tizimining samaradorligini baholash, undagi tizimli muammolarni aniqlash hamda iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi optimal soliq siyosati yo'nalishlarini asoslashdan iborat. Ish jarayonida soliq yukining iqtisodiy faoliyatga ta'siri, soliq ma'murchiligi samaradorligi, yashirin iqtisodiyot ulushi va soliq imtiyozlarining natijadorligi o'rganildi. Tahlillar natijasida soliq tizimida barqarorlik yetishmasligi, ayrim soliq imtiyozlarining past samaradorligi hamda soliq ma'murchiligida byurokratik to'siqlar mavjudligi aniqlangan. Shu asosda soliq bazasini kengaytirish, soliq yukini maqbullashtirish, raqamlashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish va soliq siyosatining prognozlash mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: soliq siyosati, soliq tizimi, soliq ma'murchiligi, soliq yuki, fiskal siyosat, soliq imtiyozlari, yashirin iqtisodiyot, raqamlashtirish, iqtisodiy o'sish, byudjet daromadlari, soliq bazasi

Kirish. Hozirgi globallashuv sharoitida milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlashda samarali soliq siyosatini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Soliq tizimi nafaqat davlat byudjeti daromadlarini shakllantirish vositasi, balki iqtisodiy faollikni rag'batlantiruvchi, investitsion muhitni yaxshilovchi va ijtimoiy muvozanatni ta'minlovchi muhim iqtisodiy mexanizm hisoblanadi. Shu jihatdan, O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar jarayonida soliq siyosatini takomillashtirish masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda.

So'nggi yillarda mamlakatda soliq yukini kamaytirish, soliq ma'murchiligini soddalashtirish hamda tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan qator chora-tadbirlar amalga oshirildi. Biroq, mavjud tizimda ayrim muammolar, jumladan soliq imtiyozlarining yetarli darajada samarali emasligi, yashirin iqtisodiyot ulushining yuqoriligi va soliq ma'murchiligida uchrayotgan byurokratik to'siqlar hali ham o'z yechimini to'liq topgani yo'q. Ushbu holat soliq siyosatini yanada chuqur tahlil qilish va uni takomillashtirish yo'nalishlarini ilmiy asosda ishlab chiqishni talab etadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi O'zbekiston Respublikasida soliq siyosatining amaldagi holatini tahlil qilish, uning samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash hamda iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi optimal takomillashtirish yo'llarini asoslashdan iborat. Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, taqqoslash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

Asosiy qism. O‘zbekiston Respublikasida soliq siyosati davlat iqtisodiy siyosatining eng muhim instrumentlaridan biri hisoblanadi. U orqali davlat byudjetining daromad qismi shakllantiriladi, iqtisodiy jarayonlar tartibga solinadi hamda biznes muhitiga bevosita ta’sir ko‘rsatiladi. Shu sababli soliq siyosatining samaradorligi nafaqat fiskal barqarorlikni, balki iqtisodiy o‘sish sur’atlarini ham belgilab beruvchi asosiy omillardan biri sifatida qaraladi. So‘nggi yillarda mamlakatda soliq tizimini isloh qilish bo‘yicha bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilgan bo‘lsa-da, mavjud tizim hali ham to‘liq optimal darajaga yetgan deb bo‘lmaydi.

Amaldagi soliq tizimining asosiy muammolaridan biri bu soliq yukining tarmoqlar o‘rtasida notekis taqsimlanishidir. Ayrim sohalarda soliq bosimi yuqori bo‘lib, bu tadbirkorlik faolligini cheklashi mumkin, boshqa tarmoqlarda esa imtiyozlar keng qo‘llanilishi natijasida fiskal adolatsizlik yuzaga keladi. Bunday nomutanosiblik iqtisodiyotda resurslarning samarali taqsimlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi va raqobat muhitini buzadi. Natijada ayrim korxonalar soliq yukidan qochish maqsadida yashirin iqtisodiyotga o‘tishga harakat qiladi.

Yashirin iqtisodiyot muammosi soliq siyosatining eng jiddiy chaqiriqlaridan biri hisoblanadi. Norasmiy faoliyatning yuqori ulushi davlat byudjeti daromadlarining kamayishiga, iqtisodiy statistik ma’lumotlarning ishonchliligi pasayishiga va davlat siyosatini rejalashtirishda xatoliklar yuzaga kelishiga olib keladi. Bu holat, o‘z navbatida, soliq ma’murchiligi tizimining samaradorligini oshirish zaruratini kuchaytiradi.

Soliq ma’murchiligi masalasi ham alohida e’tibor talab etadi. Raqamlashtirish jarayonlari joriy etilayotgan bo‘lsa-da, amaliyotda byurokratik jarayonlar va inson omili hali ham sezilarli rol o‘ynaydi. Bu esa soliq to‘lovchilarning vaqt va xarajatlarini oshiradi, tizimga bo‘lgan ishonchni pasaytiradi. Samarali soliq ma’murchiligi esa nafaqat yig‘imlarni oshiradi, balki soliq to‘lovchilar uchun shaffof va qulay muhit yaratadi.

Soliq imtiyozlari siyosati ham chuqur tahlilni talab etadi. Amaldagi tizimda turli tarmoqlar va korxonalar uchun keng ko‘lamli imtiyozlar mavjud bo‘lsa-da, ularning iqtisodiy samaradorligi har doim ham yuqori emas. Ba’zi hollarda imtiyozlar vaqtinchalik iqtisodiy rag‘bat o‘rniga, uzoq muddatli fiskal yo‘qotishlarga sabab bo‘lishi mumkin. Shu bois soliq imtiyozlarini berishda ularning real iqtisodiy natijasi oldindan baholanishi va aniq mezonlar asosida cheklanishi zarur.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, soliq siyosatini takomillashtirishda raqamli texnologiyalarning roli tobora ortib bormoqda. Elektron hisob-fakturalar, onlayn deklaratsiya tizimlari va avtomatlashtirilgan nazorat mexanizmlari soliq tizimining shaffofligini oshirishga xizmat qilmoqda. Biroq ushbu jarayon hali to‘liq integratsiyalashmagan bo‘lib, tizimlar o‘rtasida ma’lumot almashinuvi va yagona platformaning yetishmasligi ayrim muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Shuningdek, soliq siyosatining prognozlash funksiyasi yetarli darajada rivojlanmaganligi ham muhim masalalardan biridir. Iqtisodiy o‘zgarishlarga tez moslashuvchan soliq mexanizmlarini yaratish zarur, aks holda fiskal siyosat iqtisodiyotning real holatidan ortda qolib ketishi mumkin. Bu esa o‘z navbatida byudjet barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Umuman olganda, O‘zbekiston Respublikasida soliq siyosatini takomillashtirish bir nechta asosiy yo‘nalishlarda amalga oshirilishi lozim. Birinchidan, soliq yukini adolatli va muvozanatli taqsimlash orqali iqtisodiy faollikni oshirish kerak. Ikkinchidan, soliq ma’murchiligini to‘liq raqamlashtirish va inson omilini kamaytirish zarur. Uchinchidan, soliq imtiyozlari tizimini qayta ko‘rib chiqib, ularni iqtisodiy samaradorlik mezonlari asosida optimallashtirish lozim. To‘rtinchidan, yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashish mexanizmlarini kuchaytirish orqali fiskal intizomni mustahkamlash talab etiladi.

Shu asosda aytish mumkinki, soliq siyosatini chuqur va tizimli takomillashtirish O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Bu jarayon nafaqat davlat fiskal manfaatlarini ta’minlaydi, balki tadbirkorlik muhitini yaxshilash va investitsion jozibadorlikni oshirishga ham xizmat qiladi.

Xulosa. Mazkur tadqiqot natijalari O‘zbekiston Respublikasida soliq siyosatini takomillashtirish masalasi nafaqat fiskal barqarorlikni ta’minlash, balki iqtisodiy o‘sishning sifatini oshirish nuqtayi nazaridan ham strategik ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Amaldagi tizimda amalga oshirilgan islohotlarga qaramay, soliq yukining tarmoqlar kesimida notekis taqsimlanishi, soliq imtiyozlarining ayrim hollarda yetarli darajada asoslanmaganligi hamda ma’muriy jarayonlarda byurokratik unsurlarning saqlanib qolishi tizim samaradorligini cheklovchi asosiy omillar sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bilan birga, yashirin iqtisodiyot ulushining mavjudligi va soliq intizomining to‘liq shakllanmaganligi davlat byudjeti daromadlarining barqarorligini ta’minlashda qo‘shimcha xavflarni yuzaga keltiradi. Ushbu holatlar soliq siyosatini yanada chuqur institutsional islohotlar asosida takomillashtirish zaruratini kuchaytiradi. Tadqiqot davomida olingan xulosalarga tayangan holda, soliq siyosatini optimallashtirish uchun bir qator amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Avvalo, soliq yukini iqtisodiyot tarmoqlari o‘rtasida adolatli taqsimlash tamoyilini kuchaytirish zarur bo‘lib, bu tadbirkorlik faolligini oshirish va raqobat muhitini sog‘lomlashtirishga xizmat qiladi. Ikkinchidan, soliq imtiyozlari tizimini qayta ko‘rib chiqish, ularni aniq iqtisodiy samaradorlik mezonlari asosida baholash va faqat real iqtisodiy natija beruvchi yo‘nalishlarda qo‘llash lozim. Uchinchidan, soliq ma’murchiligini to‘liq raqamlashtirish jarayonini jadallashtirish, barcha soliq jarayonlarini yagona elektron platformaga integratsiya qilish hamda inson omilini minimal darajaga tushirish orqali shaffoflikni oshirish muhim ahamiyatga ega. To‘rtinchidan, yashirin iqtisodiyotga qarshi kurashish mexanizmlarini kuchaytirish, xususan, raqamli monitoring tizimlarini keng joriy etish va naqd pulsiz hisob-kitoblarni rag‘batlantirish orqali soliq bazasini kengaytirish mumkin. Beshinchidan, soliq siyosatini prognozlash va strategik rejalashtirish tizimini rivojlantirish zarur bo‘lib, bu iqtisodiy o‘zgarishlarga tezkor moslashuvchan fiskal mexanizmlarni shakllantirish imkonini beradi. Umuman olganda, soliq siyosatini takomillashtirish kompleks yondashuvni talab etadi va u institutsional islohotlar, raqamli transformatsiya hamda iqtisodiy rag‘batlantirish mexanizmlarining uyg‘unligini taqozo etadi. Shu asosda aytish mumkinki, taklif etilgan chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta’minlash, byudjet daromadlarini oshirish hamda investitsion muhitni yanada yaxshilashga xizmat qiladi.

ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index:* *google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduqodirov, A. (2018). Mehnat bozori va ishsizlik muammolari. Iqtisodiyot va ta’lim, 3(19), 112–117.
2. Akbarov, M. (2020). Milliy mehnat bozori: rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari. O‘zbekiston iqtisodiyoti, 4(40), 58–65.
3. Bektosh, N. (2022). Mehnat resurslaridan samarali foydalanish istiqbollari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 10(3), 74–81.
4. Ergashev, S. (2021). Yoshlarni mehnat bozoriga tayyorlash va bandlik muammolari. Yoshlar va zamonaviy jamiyat, 2(7), 123–129.
5. Jo‘rayev, S. (2018). O‘zbekiston mehnat bozorida bandlik muammolari va ularni hal qilish yo‘llari. Iqtisodiyot, 2(30), 51–57.
6. Karimova, D. (2017). Zamonaviy mehnat bozorining shakllanishi va rivojlanish yo‘nalishlari. O‘zbekiston iqtisodiyoti, 1(25), 92–99.